

Narráció

Tanári közlés: eltelt bizonyos idő. Az újságírók azóta sok témán dolgoztak sikerrel, de a Maria-ról szóló cikk (amit nem jelentethettek meg) azóta is feszíti, zavarja őket. Egy ideig a helyzet változatlan volt, a cikkeket továbbra sem közölték... azután egyszer csak történt valami...

A magyarázatok a korábban – a csoporttal együtt – kidolgozott történetnek megfelelően változhatnak. Ha a rendőrség akadályozta meg a cikkek közlését, akkor valamilyen ok miatt megszűnt további befolyásuk; ha a tulajdonos, akkor halála után az új tulajdonos nyilvánosságra akar hozni mindent stb.

A narráció célja, hogy a csoportot a következő fontos döntés elé állítsa.

Az egész csoport és a tanár szerepben

A tanár a szerkesztő szerepében arra készül, hogy lehetővé tegye a cikkek megjelentetését, de az újságírók tudtára adja, hogy a saját felelősségükre cselekszenek.

A csoportnak itt morális kérdésben kell döntenie: aláírják-e, hogy a saját felelősségükre közlik cikkeiket (amelyek hatására akár vádat is emelhetnek ellenük, pl. a rendőrség, vagy bárki más). A tanár előkészítheti az ehhez szükséges iratot. Ezen a ponton különböző kérdések merülhetnek fel: miért tiltották meg a nyomtatást, miért és kik palástolták el a történeteket, aláírják-e az újságírók a nyilatkozatot (kockáztatva ezzel, hogy vádat emelnek ellenük is), fontos-e egyáltalán nyilvánosságra hozni az eseményeket, mi az igazság és mi számít az igazság elhallgatásának stb. (Ha közlik az igazságot, esetleg fenyegetéseknek és megfélemlítésnek teszik ki magukat a valódi bűnösök részéről.)

A szerkesztő „tárja ki az ajtót”, de ne legyen támogató. Ő lehozhatja a cikket, de a felelősség teljes mértékben az újságíróké.

Egy „igazi”, aláírásra váró irat növeli a feszültséget és jelentőséget ad a szituációnak. A tanár mint szerkesztő kövessen el mindent, hogy a csoport tisztában legyen az aláírás jelentőségével. Ha perbe fogják őket, elveszíthetik otthonukat, megtakarított pénzüket, családjukat, és mindez a karrierükbe is kerülhet.

Reflexió

A felmerült erkölcsi és szociális kérdések megvitatása.

További munka

A továbbiakban foglalkozhatunk a következőkkel:

- Gyűjtsenek a tanulók különböző, de egy napon megjelent újságokat. Hogyan írnak ugyanarról az eseményről az egyes lapok? Milyen fotókat használnak?
- Járjanak utána, kik a különböző lapok tulajdonosai. Mit gondolnak, van-e ezeknek az embereknek befolyásuk arra, hogy mit és miként közöl a lapjuk?
- Szerintük milyen cikkeket, könyveket tilthat be a kormány?
- Rögtönözzenek drámát arról, hogy Maria börtönben letöltött öt éve miként hat a családjára, és milyen hatása volt az újságcikkeknek az életükre.

Fordította: Majoros Krisztina

Hollókirály

színházi előadás befogadásának előkészítése

Vatai Éva

1995 júniusában az évente Sikondán megrendezett francia színjátszótáborban a svájci *Pannalal's Puppets* Hollókirály című előadására készültünk.

Tina és Michel Perret-Gentil azt tűzték ki működésük egyik céljává, hogy egyszerű és szép látványi világukat a mese szolgálatába állítva visszaadják műfajuk eredeti rangját. Az előadásban maguk készítette, természetes anyagú bábjaikkal, lantzenével kísérve jelenítette meg Michel a Tina által archaikusan recitált történetet.¹¹

¹¹ Pannalal's Puppets (Svájc, Genf): Hollókirály. A bábokat és a díszleteket tervezte, a darabot rendezte és játssza: Tina és Michel Perret-Gentil. A darab zenéjét szerezte: Alice Kelly-Bernard.

Az előadás ismertetőjéből idézünk: „A tündérmesék világa az embernek a szellemek jó hatalmában való feltétlen hitéből táplálkozik. Ott, ahol a jó szellemi erők jelen vannak, mindig is lesznek olyan mesék, melyek tovább növelik és erősítik a hallgató hitét az életben és a szellemi hatalmak jóságában. (...) A darab témája az ember felszabadítása. Egy embert, aki azelőtt király volt, a nagy hatalmú gonosz –

Az előkészítést több dolog is fontossá tette:

- A gyerekek (8-13 évesek) francia nyelvi tudása nem állt olyan szinten, hogy feltételezhessük: a látvány bő egy órán keresztül pótolhatja a szövegértés teljes vagy részleges hiányát. Dolgunkat e tekintetben mindenképpen megnehezítette a szöveg archaikussága, a sokszor szokatlanul tűnő mondat szerkesztés.
- A mese („a képek szerteúszó birodalma” – *M. L. von Franz*) tartalmának tudatunk számára történő kivetítése kitűnő talajt teremthet a drámajátékhoz, vagy megfordítva: a drámajátékot a mese általános tartalmának individualizálására használhatjuk fel.
- A tábor elhelyezkedése (néhány kőház a Mecsek oldalában, egy erdő közepén) kiváló „keretet” nyújtott a mesei tartalom és a Pannalal's Puppets által felvetett kérdés továbbgondolására: a természettel való kapcsolatunk minősége hatással lehet döntéseinkre.

Fontosnak véltük, hogy a munka megkezdése előtt kiscsoportos formában hangozzék el a mese magyar szövege – tanári előadásban (lásd anya-gyermek kapcsolat).

Általános tapasztalatként fogalmaztuk meg, hogy a gyerekek egy része eleinte *nem merte* jól érezni magát ebben a helyzetben: feszengésüket idéltlen, néha obszcén megjegyzésekkel oldották.

Az előkészítés három fázisban zajlott:

1. A mese nyelvi feldolgozása (a legfontosabb nyelvi egységekkel való megismerkedés játékos-rajzos formában, max. 30 szó).
2. A történet tartalmának mélyebb, egyéni szintre történő átvitele a drámajáték segítségével.
3. Az egyéni élménnyé vált mese kreatív manuális tevékenység során történő illusztrálása: bábtervezés és készítés (szabály: csak a tábor területén található természetes anyagokból + rongy, olló, ragasztó segítségével), valamint rajzolás.¹²

A továbbiakban a középső munkafázist, a drámajátékot mutatom be részletesen:

Csoport: 8-13 éves iskolások, több iskolából jöttek, egymást a tábor előtt nem minden esetben ismerték. Tizennyolcan vannak, jórészt lányok, a mese élménye (az előző esti felolvasásból) már összeköti őket.

Cél: előkészítés az esti bábelőadásra.

Fókusz: A becsületos kitartás hogyan változtatja meg az egyéniséget?

1. Írjuk fel – csoportosítva – a mese szereplőinek nevét a táblára! A csoportosítás alapja: kinek a sorsa változik meg a történet folyamán? Kiktől függ és mennyiben a sorsok változása? Főszereplők és mellékszereplők. (E feladatnál szükségszerűen a legkisebb lány alakja kerül előtérbe.)
2. A közös munka folytatása: SZEREP A FALON.
 - Milyen ez a lány, mit tudunk meg személyiségéről, milyen külső és belső tulajdonságokkal jellemezhető a mese elején?
3. Kiscsoportos munkában TABLÓT rakunk fel a család életéből, még abból az időből, mikor nem jött el a Hollókirály. Megadom a szereplőket: Zöld Ember + a három lánya; a többiek tetszés szerinti szerepet ölthetnek magukra. Számításaim szerint itt idillikus családi képet alkotnak, ha nem, egyeztetünk: milyen konfliktusok férnek bele a képbe? (Pl. a két idősebb lány kiközösíti a kicsit; az apát fölényesen kezeli a két nagyobb lány... stb.) Igen sok esetben megjelent a pénzhányó problematikája (a játékos személyes élményeiket viszik be a drámába). A tabló bemutatásakor a szereplők – szükség szerint – megszólaltathatók (GONDOLATKÖVETÉS).
4. TANÁRI NARRÁCIÓ következik, amelynek a játék során összefoglaló jellege van, hiszen a történetet ismerik. Elmondom a Hollókirály kérését: adják oda neki az egyik lányt, vagy megfosztja szemé világtól az apát. A két nagyobb lány ezt visszautasítja, a kicsi hajlandó az „áldozatra”. Az apa döntésre készül magányosan a szobájában.
5. KISCOPORTOS MUNKÁBAN találjuk ki az apa gondolatait, majd „hangosítsuk ki” azokat! A gyerekek a Zöld Embert jelképező szék körül járálva gondolatokat fogalmaznak meg. (Cél: érezzék, az apa döntése nem volt könnyű. Természetesen a döntés anticipálható: pl. elrejtett levéllel stb.)
6. NARRÁCIÓ: a Hollókirály kastélyába viszi a lányt. Idézek a szövegből, mert a leírás igen szép és részletes.
7. RAJZOS KISCOPORTOS MUNKA következik: Milyennek képzelitek el a kastélyt? Rajzoljátok köré azokat a

népével együtt – állattá változtatta. Hogyan szabadul meg a hollók királya? Megtudhatjuk a meséből.” (A svájci társulat a IX. Pécsi Nemzetközi Bábfesztiválon UNIMA diplomát kapott.)

¹² E foglalkozás során a gyerekek által rajzolt Walt Disney-imitációk megerősítettek abban az elgondolásomban, hogy a gyerekek keze nagyon sok esetben látványi sémákra dolgozik.

helyeket is, ahol a lány hét évi magánya alatt megfordult! (Emlékeztetem őket a Hóttalan hegyre, mert a játék itt folytatódik.) Fűzzetek magyarázatot rajzaitokhoz!

8. Jelenetet kérek tőlük a mosónő és a lány találkozásáról. A TABLÓBÓL KIINDULÓ JELENET lehetővé teszi, hogy a kiscsoportok minden tagja – legalább a némajáték szintjén – bevonható legyen. Ötleteket is adok nekik: pl. táj, gondolat, kutya... stb.
9. NARRÁCIÓ: egy nappal a hét év letelte előtt vagyunk. Tudjuk, hogy a lány már képtelen várni. Latolgatja, felfedje-e férje kilétét.
10. GONDOLATKÖVETÉSSEL ábrázolják, mik fordulnak meg a lány fejében a döntés előtt (döntése következményeit – természetesen – nem ismeri).
11. BESZÉLGETÉS: Milyen következményeket vont maga után a döntés? Kihez fordult segítségért? A „segítő” milyen tanácsokkal és tárgyakkal látta el?
12. KISCOPORTOS MUNKÁBAN KÉSZÍTSETEK TÉRKÉPET a lány vándorlásáról. A szöveg alapján idézzük fel, milyen országokon ment át, s azokban mit látott, mit ismert meg. Adjatok nevet az országoknak a leírás alapján (mesés földrajz)! Ebben a munkában tovább bővítjük a már megkezdett rajzot, amelyen a kastély volt az első ábrázolt hely. Így az utolsó ábrázolt hely a *cél* (a sziget) lesz, a kiszabadítandó Hollókirállyal. Elérkeztünk a megmentés pillanatához: itt a játékba való bevonódás szerint két választható feladat lesz:
 - a) Rakjatok fel TABLÓT a megmentés pillanatáról. SZÓLALJANAK MEG A SZEREPLŐK (Hollókirály, farkasok stb.): mit éreztek a lány megjelenésének láttán.
 - b) EMLÉKEZZEN VISSZA sok év múltán néhány szereplő, aki a szabadításkor jelen volt, hogyan zajlott le ez az esemény. (Ez a feladat – a kerettávolság növelésével – deskriptív szintre kerül.)
14. Befejezésül visszatérünk a SZEREP A FALON-hoz. Megbeszéljük, milyen tulajdonságai sodorták veszélybe a lányt (és ezzel a hollók népét), s melyik tulajdonságával hozta helyre vétkét. Miben változott meg az eltelt évek alatt? Mely tulajdonságainak köszönheti, hogy elérte célját? Mikor látta meg élete célját? Mi volt az?

Gyorsan emészthető kulturális élményektől hemzsegő világunkban a (szerepét, fontosságát veszteni látszó) mese szituációi gyakran kimondatlanul (és kimondhatatlanul) is összefüggnek mindennapi életünkkel – lásd archetipikus motívumok! A „tegyük fel, hogy én vagyok a Zöld Ember legkisebb lánya” csábítása (vagy fenyegetése!) föl sem vetődik napjaink gyerekfejeiben. A drámajáték által kínált effajta gondolkodás millió lehetőséget tartogat a gyerek számára még az adott mese történetének keretei között is. A drámajátékkal való feldolgozás véleményem szerint elősegítette:

- a) a mese történetének jobb, mélyebb megértését, s ezáltal az esztétikumban való könnyebb feloldódást (lásd látvány + archaizáló nyelv);
- b) a történeten túli kitekintést (a mese által felvetett probléma egyéni szintre helyezését: más szóval érvényességi körének kibővítését); ezzel együtt a problémamegoldási készség fejlődését;
- c) a mese hőseivel történő (másféle) „hús-vér” találkozás során az empatikus érzés megjelenését.

Az előadás hatása a közönségre

A több mint egy óráig tartó előadás a korosztálytól szokatlan, pissenés nélküli csendben zajlott. Egy kisebb gyermek el is aludt (utólagos mentegetőzésemre az előadók válasza az volt, hogy igen nagy boldogságot okozott számukra az alvó gyermek látványa, ez művészileg stimulálta őket, hisz a mese a kicsi esetében maximálisan elérte eredeti rendeltetését).

A többieknél katartikus megnyilvánulásnak tekintetem az előadás végén felbukkanó „csere-igényt”: saját készítésű bábjaikat vitték oda a művészekhez, beszéltek nekik azokról, majd néhányan oda is ajándékozták. (Egyesek úgy ragaszkodtak bábjaikhoz, hogy a tábor ideje alatt kabalaként őrizték.)

Nagyon izgatta a gyerekeket az előadást kísérő hangszer hangja, működése: kipróbálhatták. A tanári segítséggel zajló spontán beszélgetés során több gyerek is felvetette, hogy milyen módon változtatná meg, illetve bővítené a mese befejező képét. (Hiányérzetük volt a „kimondatlan” happy end miatt, szerették volna nagyobb biztonságban tudni hőseiket).

A mese érzékelhetően saját belső élményükké vált.

Függelék

(Bruno Bettelheim: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*, Gondolat Kiadó, Bp. 1985. Fordította Kúnos László.) *A Hollókirály című mese teljes szövege olvasható lapunk mellékletében.*

Az állatvölegény

Az állatvölegény ciklusba tartozó meséknek három tipikus közös vonásuk van. Először, hogy nem derül ki, mikor és miért változtatták a völegényt állattá (...) Másodszor, aki a gonosz varázslatot véghezvitte, mindig varázslónő, de nem bűnhődik meg gonosz tetteért. Harmadszor a hősnő az apa kérésére csatlakozik a szörnyhöz; a lány apja iránti szeretetből vagy engedelmisségből megy a szörny lakóhelyére, az anyának a felszínen semmi-féle jelentős szerepe nincsen.

Ha a mélylélektan felismeréseit alkalmazzuk erre a három motívumra, rövidesen rájövünk, hogy amit először súlyos hiányosságnak tekintettünk, milyen mély és érzékeny jelentést hordoz valójában. Nem tudjuk meg, miért kellett a völegénynek rút állat alakját öltenie, vagy hogy ez a neki okozott baj miért nem hozott büntetést a baj okozójára. Ez arra utal, hogy ez az átváltozás, melynek során a hős elvesztette „természetes” vagy szépséges megjelenését, a mérhetetlenül távoli múltban játszódott le, amikor még nem sejtettük, mi miért történik velünk, még akkor se, ha a lehető legsúlyosabb következményei voltak. Vagy mondjuk talán azt, hogy a szexualitás elfojtása olyan régen történt, hogy nem is emlékszünk rá? Senki sem emlékszik rá, élete melyik pillanatában változott számára a szexualitás valami állatiassá, valami félelmetessé, titkolandóvá, megvetendővé, többnyire túlságosan korán válik tabuvá. Még emlékezhetünk rá, hogy nem is olyan régen, a középosztálybeli szülők azt mondták a gyerekeiknek, hogy majd amikor megházasodnak, akkor lesz itt az ideje, hogy megtudják, mi is a szexualitás voltaképpen. Ennek tudatában aligha meglepő, hogy „A szép leány és a szörny”-ben a királyfivá változott szörny azt mondja a szép leánynak: „Egy gonosz tündér elátkozott, hogy mindaddig maradjak állati alakban, míg egy szépséges leány bele nem egyezik, hogy hozzám jön feleségül.” Csak a házasság tette a szexualitást megengedhetővé, csak az változtatta át valami állatiasból olyan kötelékké, melyet a házasság szentsége megszentelt. (...)

Az állatvölegény-ciklushoz tartozó mesékben viszont a felszínen egyáltalán nem találkozunk anyafigurával; mégis jelen van annak a varázslónőnek az alakjában, aki gondoskodott róla, hogy a gyermek a szexualitást valami állatiasnak tekintse. Szinte minden szülő tabuvá teszi a szexualitást valamilyen formában, s ez olyannyira általános – és bizonyos fokig szükséges, elkerülhetetlen – a gyermeknevelés során, hogy nincs miért megbüntetni azt a személyt, aki a szexualitást állatiassá teszi a gyermek szemében. Ezért nem bűnhődik meg a történet végén a varázslónő, aki a völegényt állattá változtatta.

A szörnyet a hősnő szeretete és odaadása változtatja vissza emberré. A gonosz varázs csak akkor oszlik el, ha a hősnő igazán megszereti a szörnyet. Ahhoz, hogy egy lány valóban, teljesen megszeresse férfi partnerét, át kell vinnie rá korábbi, apja iránti infantilis érzelmeit. Ezt könnyen megteheti, ha apja, bár némi habozás után, beleegyezik a dologba – mint ahogyan „A szép lány és a szörny”-ben a szép lány apja először nem akart beleegyezni, hogy lánya elmenjen a szörnyhöz, és ezzel megmentse az életét, de aztán engedi, hogy meggyőzzék róla: a lánynak ezt kell tennie. A lány így át tudja vinni – és át tudja alakítani – apja iránti ödipális szeretetét, s ezt szabadon és boldogan teheti meg, mivel szublimált formában ez a megoldás apja iránti gyermeki érzelmeinek késleltetett beteljesedését jelenti, ugyanakkor beteljesülést jelent a megfelelő korú partner iránt érzett érett szerelme számára is.

A szép lány apja iránti szeretetétől indítatva megy el a szörnyhöz, de ahogy szeretete érettebbé válik, megváltozik fő tárgya is, bár – mint a történetből megtudjuk, ez nem megy minden nehézség nélkül. Végülis a lány szeretetén keresztül mind az apa, mind a férj visszanyeri életét. (...)

A mesék tudattalanunkhoz beszélnek, és érezzük, hogy valami fontosat közölnek velünk, függetlenül attól, hogy milyen neműek vagyunk mi vagy a mesehős. De azért érdemes megjegyezni, hogy a legtöbb nyugati mesében a szörny férfi és csak egy nő válthatja meg a gonosz varázs alól. Hogy pontosan milyen állat is a szörny, ez országról országra változik, a helyi viszonyoknak megfelelően. Egy bantu (kaffer) mesében például egy krokodil változik vissza emberi alakjába, amikor egy lány megnyalja az arcát. Más mesékben a szörny megjelenhet disznó, oroszlán, medve, szamár, béka, kígyó stb. alakjában, és ezt az állatot változtatja emberré egy lány szerelme. Fel kell tennünk, hogy e mesék kitalálói úgy vélekedtek: a boldog kapcsolat érdekében a nőnek kell leküzdenie magában azt az érzést, hogy a szexualitást undorítónak és állatiasnak találja. Vannak olyan nyugati mesék is, ahol a hősnőt változtatják át valamilyen állattá, és akkor őt kell a hősnek szerelme és kitartása segítségével feloldania a gonosz varázslat alól. De az állatmenyasszony-ciklusban voltaképpen egyáltalán nem találkozunk olyan mesével, ahol a hősnő alakjában bármi veszélyes vagy visszatartó, ellenkezőleg, állatformájukban igen szépek. „A holló”-t már említettük. Egy másik Grimm-mesében, „A dobos”-ban a hősnő hattyúvá változik. Úgy tűnik tehát, hogy a mesék szerint a szerelem nélküli szexualitás állatias ugyan, legalábbis a nyugati kultúrkörben, de ha a nő a szerelem nélküli szexualitás tárgya, ezek az állatias vonások egyáltalán nem fenyegetőek, sőt bájosak, csak a szexualitás férfi oldala vadállati.

